

Focus: Copiii instituționalizați

România continuă să aibă cel mai mare număr de orfani din Europa; însă lucrurile se îmbunătățesc

Statisticile privind protecția copiilor au arătat evoluții pozitive în ultimii ani. Politica plasării acestor copii în interiorul unor familii trebuie să continue. Totuși, noile priorități ale sistemului, prevenirea abandonului și inserția socială, necesită întărirea rolului Autorității Naționale pentru Protecția Copiilor și pentru Adopții (ANPCA), plus o politică clară de integrare.

Obiective politice și structură instituțională

Pentru mulți oameni imaginile șocante din orfelinatele din 1990 constituiau simbolul eșecului sistemului comunist de protecție socială. De atunci, soarta copiilor instituționalizați a apărut periodic în rapoartele de presă despre România și este cel mai greu test în privința atingerii criteriilor politice pentru aderarea la Uniunea Europeană.

Răspunzând acestei presiuni (mai degrabă internaționale), Guvernul Român a făcut un efort considerabil în vederea schimbării sistemului de protecție a copilului. Administrația 1996-2000 a refăcut legislația privind adopțiile și protecția copilului. Sistemul este acum coordonat la nivel național de către ANPCA. Instituțiile destinate protecției copilului sunt sub autoritatea Direcțiilor Județene. Finanțarea este mixtă; o parte din bani provin de la ANPCA și o parte de la administrațiile județene. Cea mai eficientă pârghie prin care ANPCA controlează furnizorii direcți este controlul fondurilor alocate.

În 2000, ANPCA a preluat instituțiile de îngrijire a copilului de la Ministerul Sănătății, Secretariatul de Stat pentru Handicapați (SSPH) și Ministerul Educației Naționale. Principalul obiectiv al reformei a fost acela de a schimba accentul dinspre concentrarea copiilor în instituții comuniste de dimensiuni mari înspre inserția lor în familii, sau cel puțin în stabilimente asemănătoare familiei. În plus, un număr de servicii alternative au fost dezvoltate și furnizorii privați au fost acceptați în interiorul sistemului. A existat o canalizare mai bună a resurselor înspre activitățile de prevenire. Fig. 3. arată progresul în diversificarea serviciilor destinate protecției copilului.

Dinamici

Statisticile arată îmbunătățiri graduale. Aproximativ 2% dintre cei 6,000,000 copii români (sub 18 ani) sunt înregistrați la instituțiile pentru protecția copilului. Acest număr pare să se fi stabilizat acum. Fig. 4. arată proporția actuală între copiii din instituții și cei din medii familiale (altele decât familia lor naturală). În timp ce raportul este încă

(unde sub) 1:2, tendința este pozitivă, dacă observăm datele din Fig. 7: raportul era 1:4 în 1996.

Fig. 3. Oferte alternative dezvoltate de serviciile publice specializate pentru protecția copiilor

Număr de servicii alternative pentru protecția copiilor, 31 martie 2001	133
Centre „Mama și copilul”	27
Centre de îngrijire pe timp de zi pentru familii cu probleme	19
Asigurarea sprijinului pentru tinerii peste 18 ani în vederea continuării studiilor	6
Centre de consiliere familială	13
Servicii mobile de consiliere și planificare familială	3
Servicii prenatale de prevenire a abandonului	8
Centre de pregătire pentru plasament familial / reintegrare	11
Centre de îngrijire a copiilor handicapați	12
Servicii de urgență pentru copiii cu disfuncții	3
Servicii de supraveghere pentru copiii care comit delict	6
Servicii de sprijinire a copiilor pentru încurajarea liberei exprimări	1
Centre de sprijin pentru asistarea copiilor în folosirea drepturilor pe care le au	1
Centre de consiliere pentru copiii abuzați sau neglijăți	6
Centre de analiză pentru datele din sistemul de protecție a copiilor	4
Servicii de supraveghere pentru copiii străzii	1
Centru de coordonare pentru asistarea copiilor străzii	1
Centre de tratament și profilaxie pentru copiii abuzați sau neglijăți	1
Alte servicii	19

Fig. 4. Locul de rezidență al copiilor care nu trăiesc în interiorul familiilor naturale – aprilie 2001

Numărul de copii instituționalizați sau care trăiesc în familii adoptive, Aprilie 2001	88630	%
Copii protejați în familii adoptive	32,149	36
- Îngrijire profesională (public)	4,562	5
- Îngrijire profesională (private)	1,041	1
- Familii extinse	20,291	23
- Alte persoane / familie	5,101	6
- Încredințat spre adopție ¹	1,154	1
Copii protejați în instituții	56,481	64
- Centre publice de plasament	52,342	59
- Centre private de plasament	4,139	5

¹ Încredințarea spre adopție este o măsură de protecție cu o durată minimă de trei luni, care precede adopția națională

Creșterea numărului de copii instituționalizați în 2000 reflectă o mai completă întocmire a statisticilor din momentul în care ANPCA a preluat controlul asupra sistemului. Această preluare este însă un eveniment unic care trebuie tratat ca atare (i.a. nu reflectă o tendință a ANPCA de a produce statistici mai bune decât alte agenții).

Fig. 5. Locul de rezidență al copiilor care nu trăiesc în familiile naturale, 1996-2001

Număr de copii (mii)	1996	1997	1998	1999	2000	2001*
Număr de copii protejați în familii adoptive (incluzând asistența maternă publică sau privată)	11	11.8	17	23.7	30.6	32.1
Număr de copii protejați în centre de plasament private sau publice	41.8	39.6	38.6	33.4	57.2 **	56.5

*Aprilie 2001

** Inclusiv transferuri ale instituțiilor de la Ministerul Sănătății, Ministerul Educației și Secretariatul de Stat pentru Handicapați către ANPCA

O altă statistică pozitivă este prezentată în Fig. 6. și arată că aproape jumătate din copiii care părăsesc instituțiile se întorc cu familiile naturale.

Fig. 6. De-instituționalizarea, ianuarie – aprilie 2001

Număr de copii dezinstituționalizați (instituții publice și private)	2,586	%
Reintegrați în familia naturală	1,244	48
Adopții internaționale	241	9
Ieșiri din sistem ²	383	15
Altele (inclusiv adopții internaționale)	718	28

Mai mult decât atât, Fig. 7. indică creșterea accentului pus pe activitățile de prevenire: majoritatea cazurilor care nu au necesitat instituționalizarea au fost gestionate prin măsuri preventive (care mențin copilul în familia naturală).

Fig. 7. Rolul crescând al prevenirii

Număr de copii care locuiesc în familii (fie adoptive fie naturale)	18,274	%
Beneficiari ai activităților preventive (cazuri active aprilie 2001)	12,706	69
Copii integrați în familiile naturale (ianuarie – aprilie 2001)	2,206	12
Adopții naționale (1999 – aprilie 2001)	3,362	18

² Ieșirea naturală din sistem se face la 18 sau 26 de ani în funcție de școlarizare.

Starea de sănătate – SIDA

Răspândirea infecției cu HIV în rândul copiilor este o altă realitate înspăimântătoare a României de după 1990. Copiii continuă să reprezinte de departe cea mai mare parte din persoanele infectate cu HIV din România (5,629 din 6,720). Mai important decât atât, jumătate din toți copiii HIV+ din Europa sunt români, în conformitate cu organizația Salvați Copiii.

Datele prezentate în Fig. 8. arată că situația se află sub control. De departe, cei mai mulți copii infectați sunt cei între 10 și 13 ani. Acești copii s-au născut în ultima parte a anilor 1980 și în prima parte a anilor 1990. Aceste date sugerează că societatea încă trebuie să facă față uriașei poveri constituite de tratarea adecvată a acestor copii.³ Cu toate acestea, situația pare să fie sub control în privința noilor cazuri de infecție.

Fig. 8. Infecții cu HIV în rândul copiilor instituționalizați

Număr de copii HIV pozitiv	Vârstă						
	<1	1-2	3-6	7-9	10-13	14-17	>18
913*	2	2	12	49	777	62	9

* Din 18,224 testați

Adopțiile

Politica de adopție internațională a constituit subiectul cel mai important de critică din partea comunității internaționale. Aceasta rămâne cea mai importantă sursă de nemulțumire în faimosul raport Nicholson. Cea mai gravă acuză se referă la numărul mare de adopții internaționale (și corupția asociată cu ele) și politica de a da prioritate organizațiilor occidentale care se ocupă cu adopțiile în funcție de banii pe care îi donează.

Datele din Fig. 9. arată că deși numărul adopțiilor internaționale a crescut, acestea nu le depășesc pe cele interne. Guvernul a suspendat recent toate adopțiile internaționale în vederea revizuirii acestei politici.

Fig. 9. Cazuri de adopție

Adopții	1997	1998	1999	2000	2001(ian – apr)
Adopții internaționale	851	2,017	2,575	3,035	680
Adopții naționale	NA	840	1,710	1,291	361 ⁴
Indiferent/ fără răspuns	-	2.40	1.50	2.35	1.88

³ Ieșirea naturală din sistem apare între 18 și 26 de ani, depinzând de școlarizare.

⁴ La momentul culegerii datelor, (30 aprilie 2001), 1154 copii au fost încredințați familiilor pentru adopție națională – care se va materializa în trei luni de la încredințare.

Copiii străzii

Un alt simptom al ineficienței sistemului de protecție a copiilor, cu rezonanță în presă, este acela al copiilor străzii. Numărul lor a fost estimat la 2,000-2,500, cea mai mare parte locuind în București. Alte date despre ei nu sunt cunoscute. Periodicele razii ale autorităților și încercările de instituționalizare a lor (sub diferite forme) nu au reușit să aducă fenomenul sub control deoarece ei folosesc orice oportunitate pentru a se întoarce la viața „liberă”. Recent, guvernul a anunțat din nou că urmează să ridice și să trimită copiii străzii din București către locurile lor natale.

Probleme

Data fiind sensibilitatea internațională a problemei protecției copiilor și ponderea căpătată în contextul integrării europene, acest subiect va continua să fie o prioritate pentru guvern. Aceasta va necesita atât resurse cât și voință politică.

Lipsa unei strategii menite să țină sub control fenomenul copiilor străzii, măsuri autoritare de evacuare a lor din București (împreună cu alte categorii periculoase cum ar fi prostituatele) riscă să fie interpretate în cel mai bun caz drept ascundere a firimiturilor sub covor, iar în cel mai rău ca încălcări ale drepturilor omului. Această linie de acțiune ar putea pune guvernul într-o poziție stânjenitoare.

Structura instituțională a sistemului a fost reformată. Pentru că reunește fostele instituții din domeniu, ANPCA va îmbunătăți coerența acțiunilor guvernamentale. Cu toate acestea, există o graniță destul de subțire între descentralizare (cu virtuțile sale – flexibilitatea și inovația) și fragmentare structurală. Furnizorii de servicii sunt sub autoritatea unei autorități regionale, iar ANPCA nu poate face prea mult pentru a-i controla. De vreme ce ANPCA este cel mai mare rezervor de expertiză în acest domeniu, și are un interes structural în protecția copilului, *guvernul ar trebui să întărească controlul furnizorilor direcți prin ANPCA*. Agenția ar trebui, de asemenea, să devină coordonatorul tuturor activităților guvernamentale ținând de protecția copilului.⁵ În ciuda îmbunătățirilor aduse de adoptarea standardelor legale internaționale, termenul *abuz* încă lipsește din legislația românească. Acest fapt nu permite serviciilor sociale să intervină într-un număr mare de cazuri în care sunt violate drepturile copilului. Prioritățile sistemului sunt prevenirea și inserția socială. Cifrele indică anumite direcții de acțiune în viitor:

- 70% din toți copiii instituționalizați au sub 12 ani. Aceasta înseamnă că numărul copiilor din sistem va crește în următorii ani. *O strategie eficientă de inserție socială este stringent necesară.*
- 7% din copiii instituționalizați sunt abandonați după naștere. Cu toate acestea, cauzele abandonurilor nu sunt sistematizate. Furnizorii de servicii se ghidează după factori de risc intuitivi (i.a. sărăcie, familii cu mulți copii, consumul de

⁵ De exemplu, ANPCA nu are nici o autoritate în alocarea de către Ministerul Sănătății (fostul SSPH) a sprijinului către persoane (în principal părinți) care au în grijă copii handicapați.

alcool, origine etnică). *O strategie preventivă eficientă necesită acumularea de date sistematice asupra factorilor de risc.*

- Prioritatea acordată până acum adopțiilor internaționale a fost legalizată prin traducerea în română a Convenției Națiunilor Unite asupra Drepturilor Copiilor (ratificată prin Legea 18 din 28 Septembrie 1990). Versiunea românească a omis un pasaj care transforma adopțiile internaționale dintr-un instrument de ultim resort. Aceasta este o greșeală ușor de corectat: textul Convenției este unul internațional, față de care Guvernele și-au luat angajamentul, iar legea română este doar o traducere. *Ar trebui ca odată cu revizuirea actualei legi preferința pentru adopțiile naționale să fie instituționalizată.*